

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ,
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΙ ΣΛΑΒΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑ

ΥΠΟ

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

III. Αἱ ἐπιδρομαὶ ἐπὶ Φωκᾶ καὶ Ἡρακλείου καὶ αἱ πρῶται
σλαβικαὶ ἐγκαταστάσεις ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως.

1. Ἡ κατάσταση ἀνατρέπεται ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μαυρικίου. Ἐπὶ Φωκᾶ (602 - 610) καὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐγκαταλείπεται ὀριστικῶς τὸ σύνορον τοῦ Δουνάβεως. Φαίνεται ὅτι ὁ Φωκᾶς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς του συνέχισε τὴν τακτικὴν τῆς ἐξαγορᾶς τῆς εἰρήνης παρὰ τῶν βαρβάρων καὶ κυρίως τῶν Ἀβάρων¹. Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως ἔτος τῆς βασιλείας του, ὡς μᾶς γνωρίζει ὁ ἐπίσκοπος Νικίου τῆς Αἰγύπτου Ἰωάννης (β'. ἡμισυ 7ου αἰῶνος), εἰς τὸ χρονικόν του, διασωθὲν μέχρις ἡμῶν εἰς αἰθιοπικὴν μετάφρασιν, διάφοροι βάρβαροι λαοὶ διέτρεχαν τὰ εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ κράτους. Τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμά του ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς:

«Ἀναφέρεται ὡς πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μαζὶ μὲ βαρβάρους ξένους λαοὺς καὶ Ἰλλυριοὺς, ἐληλάτουν τὰς πόλεις τῶν χριστιανῶν καὶ ἔπαιρναν τοὺς κατοίκους αἰχμαλώτους. Μόνη ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἐσώθη, ἐπειδὴ τὰ τείχη της ἦσαν στερεὰ καὶ χάρις εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ οἱ ξένοι λαοὶ δὲν ἐπέτυχαν νὰ τὴν κυριεύσουν, ὅλη ὅμως ἡ ἐπαρχία της εἶχεν ἐρημωθῆ»².

Ὁ κατὰ δύο αἰῶνας μεταγενέστερος Θεοφάνης μᾶς γνωρίζει τὰ ἑξῆς διὰ τὰ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Φωκᾶ γεγονότα:

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 106.

1. «Ὁ δὲ Φωκᾶς τὰς δυνάμεις ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν μετέφερεν, τῷ Χαγᾶν τὰ πάκτα ἐπαυξήσας, νομίζων ἠρεμεῖν τῶν βαρβάρων τὸ ἔθνος». Θεοφάνης ἐκδοσὶς Βόννης, σελ. 451, ἔτος 6096, 603)604.

2. Vasiliev, Histoire de l' Empire Byzantin, I, σελ. 223-224, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω τὸ ἀπόσπασμα καὶ μετάφράζω. Ὁ Vasiliev ἀναγράφει ὡς πηγὰς του: Chronique de Jean, évêque de Nikiou. Μετάφρασις ἐκ τοῦ Αἰθιοπικοῦ ὑπὸ Μ. Zotenberg, κερ. CIX, σελ. 550. Σημειώσεις καὶ ἀποσπάσματα τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τόμος XXIV, 1883, ὡσαύτως δὲ «The Chronicle of John bishop of Nikiu, μετάφρασις R. H. Charles, Λονδίνον 1916, κερ. CIX, 18 σελ. 175 - 176.

«οὐ διέλιπε δὲ τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν ἕξ ἐκείνου καιροῦ δυστυχήματα ποικίλα τε καὶ ἑξάισια. ὅτι γὰρ Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τὴν εἰρήνην διέλυσεν καὶ οἱ Ἀβάρεις τὴν Θυράκην διώλεσαν, καὶ ἄμφω τὰ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων διεφθάρησαν, ὥστε ὀληνίκα Ἡρακλείος ἐβασίλευσεν, ἕξέτασιν τοῦ ὀλητικοῦ ἐποιήσατο εἰς τὸ ἀκριβὲς καὶ ἐκ πάσης τῆς πληθύος τῆς εὐρεθείσης ἐπὶ τῆς τυραννίδος Μαυρικίῳ μετὰ Φωκᾷ οὐχ εὖρεν περαιτέρω δύο ἀνδρῶν. οὕτως οἱ τὸν τύραννον προστησάμενοι ἐπὶ αὐτοῦ ἀνηλώθησαν»¹.

2. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου συνεχίζονται αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ ποῦ φαίνεται νὰ διατηροῦν ἕως τότε τὸν καθαρῶς ληστροικὸν χαρακτῆρα των. Συγχρόνως μὲ τὴν περσικὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Παλαιστίνης, Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Μικρασίας, ἀναφέρονται καὶ σλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὸν Ἰσίδωρον ἐπίσκοπον Σεβίλλης, τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 7ου αἰῶνος (570—636):

«Heraclius dehinc quintum agit imperii annum. Cujus initio Sclavi Graeciam Romanis tulerunt, Persae Syriam et Aegyptum plurimasque provincias».²

Συμφάνως πρὸς τὸν Ἰσίδωρον, ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου ἔτους τοῦ Ἡρακλείου, δηλαδὴ τοῦ 614/615, ἐπαναρχίζουσι αἱ σλαβικαὶ ἐπιδρομαί. Φαίνεται ὅτι συνεχίζονται μέχρι τοῦ 626 ὅτε καὶ ἀποκρούονται οἱ Ἀβανοὶ καὶ οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς αὐτοὺς Σλάβοι πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ μεταξύ κατὰ τὸ 623 ἀναφέρεται σλαβικὴ κατὰ θάλασσαν ἐπιδρομὴ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτην. Κατὰ τὸν Σῦρον χρονογράφον Θωμᾶν τὸν πρεσβύτερον, τὸν ἕξ Ἐμέσσης, ζήσαντα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰῶνος καὶ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 7ου:

«Anno 934 (A.D. 623) Slavi Gretam ceterasque insulas invasere; atque illic pii viri Kenesrinenses comprehensi sunt, quorum fere viginti interfecti»³

Τὰς ἀναφερομένας ἀνωτέρω ἐπιδρομὰς εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἀορίστως δυνάμεθα νὰ ὑπονοήσωμεν ἀπὸ τὰς πληροφορίας τῶν συγγόνων πρὸς

1. Θεοφάνης ἔκδοσις Βόννης, σελ. 448.

2. Hisidori Hispalensis episcopi, Chronicon, Migne, Patr. Lat., τόμ. 83 σελ. 1056. Βλέπε καὶ Viz. Vremennik, 1898, ὅπου καὶ καταχωρεῖται μελέτη τοῦ Vasiliev, Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, σ.λ. 413.

3. Κατὰ λατινικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Land εἰς Anecdota Syriaca. τόμ. 1 σελ. 115, Lugdum Batavorum, 1862. Libri Chaliforum. Βλέπε καὶ Viz. Vremennik, 1898 εἰς μελέτην Vasiliev, σελ. 414. Τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ καίμενον ἔτος 934 ἔχει ληφθῆ μετὰ βάσιν τὴν χρονολόγησιν τῶν Σελευκιδῶν ἢ ὁποῖα ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 312/311 π.Χ., καὶ ἀντιστοιχεῖ μετὰ τὸ ἔτος 622/623 μ.Χ., 13ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου.

τὰ γεγονότα ἑλληνικῶν πηγῶν περὶ ἀβαροσλαβικῶν κατὰ τὸ ὡς ἄνω χρονικὸν διάστημα ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν Θράκην. Εἶναι εὐλόγον ὅτι, ἐνῶ οἱ βάρβαροι ἀπησχόλουν τὸν βυζαντινὸν στρατὸν πρὸ τῆς Κων)πόλεως, ἠδύνατο ἄλλα βαρβαρικά στίφη νὰ προχωρήσουν ἀπερίσπαστα κατὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Τὸ ἐπὶ Ἡρακλείου γραφὲν Πασχάλιον Χρονικὸν ἀναφέρει τὴν διὰ δόλου ἐπίθεσιν τοῦ Χαγάνου ἐναντίον τοῦ Ἡρακλείου, κατὰ τὸ 13ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ τελευταίου καὶ συγκεκριμένως τὴν 5 Ἰουνίου 623, ἐνῶ ἐπέκειτο διεξαγωγή διαπραγματεύσεων εἰρήνης ἢ ὁποία προϋποθέτει τὴν μεσολάβησιν πολέμου κατὰ τὰ προηγηθέντα ἔτη. Τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Χρονικοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Ἰνδ. ια' ιγ', μετὰ ὑπ. Ἡρακλείου Αὐγούστου τὸ ιβ'. Καὶ ἀπὸ κβ' καὶ αὐτῆς τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς γράφεται τῆς βασιλείας Ἡρακλείου νέου Κωνσταντίνου, ἔτος ια'.

Τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ μηνὶ δαισίῳ, κατὰ Ρωμαίους Ἰουνίου ε', ἡμέρα πρώτη, ὄντος τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου εἰς τὰ Θράκια μέρη μετὰ τινων ἀρχόντων καὶ τινων οὐ μόνον κητόρων καὶ κληρικῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐργαστηριακῶν καὶ δημοτῶν ἕξ ἐκατέρου μέρους καὶ πλήθους ἄλλου οὐκ ὀλίγου, πλησιάσαντος τῷ μακρῷ τείχει τοῦ Χαγάνου τῶν Ἀβάρων μετὰ πλήθους ἀπείρου, μελλούσης ὡς καθὼς ἐφημίσθη μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Ἀβάρων εἰρήνης γίνεσθαι, καὶ μέλλοντος ἱππικοῦ ἐν Ἡρακλείᾳ ἄγεσθαι, τῇ φήμῃ ταύτῃ συναπαχθὲν πλήθος ἄπειρον ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πανευδαίμονος, καὶ περὶ ὥραν δ' τῆς κυριακῆς αὐτῆς ὁ Χαγάνος τῶν Ἀβάρων τῷ φραγγελίῳ αὐτοῦ ἔνευσεν, καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ δομήσαντες εἰσῆλθαν τὸ μακρὸν τείχος»¹.

Εἰς τὸ ἴδιον Χρονικὸν (σελ. 716—726) περιγράφεται μὲ λεπτομερείας ἢ κατὰ τὸ 16ον τοῦ Ἡρακλείου—θέρος τοῦ 626—πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων. Τὴν ἴδιαν πολιορκίαν περιγράφει καὶ ὁ σύγχρονος ἐπίσης **Γεωργίος Πισίδης** εἰς τὸ ποίημά του «εἰς τὴν γενομένην ἔφοδον τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἀστοχίαν, ἧτοι ἐκθεσις τοῦ γενομένου πολέμου εἰς τὸ τείχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταξὺ Ἀβάρων καὶ τῶν Πολιτῶν», ὅπου, εἰς τοὺς παρατιθεμένους κατωτέρω δύο στίχους του ἀφίνει νὰ ὑπονοηθοῦν ἐπιχειρήσεις τῶν βαρβάρων καὶ ἐναντίον ἄλλων πόλεων :

«σπουδὴν μὲν εἶχον πᾶσαν ἐξάραι πόλιν
πρώτην δὲ τὴν ἀνθοῦσαν, ὡς πρώτην πόλιν»².

Ὁ ἴδιος ποιητὴς εἰς τὸ Β' τῆς Ἡρακλειάδος του κάμνει ἀορίστως μνείαν τῶν προηγηθειῶν τῆς πολιορκίας τοῦ 626 σλαβικῶν κατὰ θάλασσαν ἐπιδρομῶν, τὰς ὁποίας ὡς εἶδομεν ὁ Σῦρος χρονογράφος Θωμᾶς ὁ πρεσβύτερος τοποθετεῖ κατὰ τὸ 623 :

1. Χρονικὸν Πασχάλιον, I. σελ. 712.

2. Γεωργίου Πισίδου, *Εἰς τὴν γενομένην ἔφοδον τῶν βαρβάρων*, στ. 65 66.

«καὶ πῆ μὲν ἡ Χάρυβδις ἡ Σκνθοτόφος
σιγᾶν δοκοῦσα ληστρικῶς ᾠδοσάται
πῆ δ' αὖ συνεκθέοντες οἱ Σκλάβοι λύκοι
τῆ γῆ συνῆπτον τῆς θαλάττης τὸν σάλον»¹.

Ἐν συνεχείᾳ κάμνει μνεῖαν καὶ τῆς διπλωματικῆς εὐστοχίας τοῦ Ἡρακλείου διὰ τῆς ὁποίας, μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνώρισιν τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Σλάβων εἰς Ἰλλυρίαν, ἐπῆλθε διάσπασις τῶν τελευταίων ἀπὸ τῶν Ἀβάρων :

«Ἐπεὶ δὲ ταῦτα τῆς ἀνάγκης τὰ ξίφη
κοιναῖς καθ' ἡμῶν προσβολαῖς τεθηγμένα,
ταῖς σαῖς μερίμναις ἐν βραχεῖ διηρέθη»².

Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν δολίαν ἐπίθεσιν τοῦ Χαγάνου κατὰ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ τῶν κατὰ δύο αἰῶνας μεταγενεστέρων Νικηφόρου Πατριάρχου καὶ Θεοφάνους. Ὁ Νικηφόρος μᾶς δίδει τὴν πληροφορίαν ἡ ὁποία θὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ἐν συνεχείᾳ, ὅτι κατὰ τὴν δολίαν ἐπίθεσιν τοῦ Χαγάνου κατὰ τῶν Μακρῶν Τειχῶν, οὗτος ἠχμαλώτισε διακοσίας ἑβδομήκοντα χιλιάδας κατοίκων³. Ὁ Θεοφάνης ἀφ' ἑτέρου ἀνάγει τὴν δολίαν ἐπίθεσιν τοῦ Χαγάνου κατὰ τῶν Μακρῶν Τειχῶν εἰς τὸ ἔτος 6110, δηλαδὴ τὸ 617/618 ὄγδοον ἔτος τοῦ Ἡρακλείου⁴, ἡ χρονολογία ὅμως τοῦ Χρονικοῦ Πασχάλιου φαίνεται ὀρθότερα⁵. Ἀπὸ τὸν ἐλεγχθέντα καὶ παρ' ἐμοῦ σχετικὸν ὑπολογι-

1. Γεωργίου Πισίδου, Ἡρακλειάδος Β', στ. 72-75.

2. Γεωργίου Πισίδου, Ἡρακλειάδος Β', στ. 98-100.

3. Νικηφόρου, Ἱστορία σύντομος, σελ. 14.

4. Θεοφάνης, ἔκδ. Βόννης, σελ. 464. Ὁ Θεοφάνης ἀνάγει τὸ συμβάν τοῦτο εἰς τὸ ἔτος 6110, ὀνομάζει ὅμως τὸ ἔτος τοῦτο ἔννατον τοῦ Ἡρακλείου. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπάρχει σφάλμα ὅπως καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸ σύστημα τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους χρονολογήσεως τῶν γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου. Εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ ἔτος 6110, δηλαδὴ τὸ 617/618 εἶναι ὄγδοον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου. Ἐννατον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ὡς ἄνω αὐτοκράτορος εἶναι τὸ 6111 δηλαδὴ τὸ 618/619.

5. Τὴν τοποθέτησιν τῆς δολίας ἐπιθέσεως τοῦ Χαγάνου κατὰ τῶν Μακρῶν Τειχῶν τὴν Κυριακὴν 5 Ἰουνίου 623, συμφώνως πρὸς τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον, ὑπεστήριξε ὁ Gerland εἰς τὴν μελέτην του «Die persischen Feldzüge der Kaisers Herakleios», εἰς τὸ περιοδικὸν Byz. Zeitschrift, III, 1894, σελ. 330-373, προσκομίσας τὸ σοβαρὸν ἐπιχείρημα περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς εἰδήσεως ὅτι ὄντως ἡ 5ῃ Ἰουνίου 623 συνέπεσε Κυριακὴν. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Gerland ὁ N. H. Baynes εἰς τὴν μελέτην του «The date of Avar surprise. A chronological study» δημοσιευθεῖσαν ὡσαύτως εἰς τὸ περιοδικὸν Byz. Zeitschrift, XXI, 1912, σελ. 110-128 προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ τοποθέτησις τοῦ ἀβαρικοῦ αἰφνιδιασμοῦ τὴν 5ην Ἰουνίου 623 δὲν δύναται νὰ συμφωνῇ μὲ τὸ σύστημα χρονολογήσεως τῶν ἐστρατειῶν τοῦ Ἡρακλείου

σμὸν ἐπιβεβαιοῦται ἢ πληροφορία τοῦ χρονικοῦ ὅτι ἡ 5η Ἰουνίου 623, κατὰ τὴν ὁποίαν τοποθετεῖ τὴν ἐπίθεσιν, συνέπεσε Κυριακὴν. Ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξακριβώσεις αὕτη ἐνισχύει τὴν πεποίθησίν μας ἐπὶ τῆς ἀκριβείας τῶν πληροφοριῶν τοῦ χρονικοῦ, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε καὶ εἰς πλείστας παρομοίας περιπτώσεις προκειμένου περὶ γεγονότων συγχρόνων του, δηλαδὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου, διαπιστοῦται ὅτι ἀκριβολογεῖ ἀπολύτως. Πάντως, δὲν εἶναι ἐνδεχομένως ὀλοσχερῶς ἀνακριβῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἡ διδομένη παρὰ τοῦ Θεοφάνους χρονολογία. Εἶναι πιθανὸν δηλαδὴ ὅτι κατὰ τὸ 617/618, 8ον ἔτος τοῦ Ἡρακλείου ἐγένετο ἔναρξις ἐχθροπραξιῶν πρὸς τοὺς Ἀβάρους, ὁπότε καὶ εἶναι δυνατόν νὰ ἔλαβε χώραν ἐπιδρομὴ των κατὰ τῆς Θράκης. **«Τούτω τῷ ἔτει ἐστράτευσαν Ἀβάρεις κατὰ τῆς Θράκης»** μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θεοφάνης. Μὲ τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης εἶναι δυνατόν νὰ συνεσχέτισε, ἔλλειψει πληροφοριῶν καὶ τὴν μετὰ πενταετίαν συμβᾶσαν δολίαν ἐπίθεσιν τοῦ Χαγάνου κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν διαπραγματεύσεων πρὸς κατάπαυσιν τοῦ προσηγηθέντος πολέμου. Τῆς ἀβαρικῆς ἐπιδρομῆς τοῦ 617/618 προσηγήθη ὡς εἶδομεν κατὰ τρία ἔτη ἢ ὑπὸ τοῦ Ἰσιδώρου ἐπισκόπου Σεβίλλης ἀναφερομένη σλαβικὴ ἐπιδρομὴ εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τοῦ Ἡρακλείου. Εἰς τὸ δωδεκαετὲς ἐνδιάμεσον χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 614/615 καὶ 625/626 δύναται νὰ τοποθετηθῶν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς αἱ ἐπὶ Ἡρακλείου ἀναφερόμεναι ἀβαροσλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ ἐγκαταστάσεις ἐντεῦθεν τοῦ Δουναβέως.

καὶ προτείνει ὡς πιθανὴν χρονολογίαν τῆς δολίας ἐπιθέσεως τὴν 5ην Ἰουνίου 617, ἢ ὁποία συνέπεσε ὡσαύτως Κυριακὴν, ἀποδίδει δὲ τὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου σφάλμα τῆς τοποθετήσεως τοῦ συμβάντος κατὰ τὸ ἔτος 623 εἰς ἀλλαγὴν τῆς σειρᾶς τῶν φύλλων τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου τοῦ χρονικοῦ ὑπὸ τινος ἀντιγραφέως. Ἡ παρατήρησις εἶναι πράγματι εὐφύης, ὄντως δὲ παρατηρεῖται ποία τις ἀνωμαλία ὡς πρὸς τὸ μῆκος τῶν φύλλων τοῦ κειμένου τοῦ χρονικοῦ ἀπὸ τοῦ 7ου ἔτους τοῦ Ἡρακλείου, δηλαδὴ τοῦ 616/617 μέχρι τοῦ 16ου ἔτους τῆς βασιλείας του, δηλαδὴ τοῦ 625/626, καὶ εἶναι κατὰ συνέπειαν ὄντως λογικοφανὲς παρόμοιον σφάλμα, δὲν μοῦ φαίνεται ὁμως τοῦτο πιθανὸν διότι εἶναι πράγματι περιεργον πῶς συνέπεσε νὰ γίνῃ ἢ μετατόπισις ἀπὸ τὸ ἔτος 616/617 εἰς τὸ ἔτος 622/623, εἰς ἀμφοτέρω τῶν ὁποίων ἡ 5η Ἰουνίου ἀντιστοιχεῖ εἰς Κυριακὴν. Ἄλλωστε τὸ ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖον ἐπικαλεῖται ὁ Baynes ὅτι ἡ τοποθέτησις τοῦ ἀβαρικοῦ αἰφνιδιασμοῦ τὴν 5ην Ἰουνίου 623 δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ σύστημα τῆς χρονολογήσεως τῆς περσικῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἡρακλείου, δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ περσικοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ Χρονικοῦ Πασχαλίου, διότι ἀκριβῶς τὸ σύγχρονον πρὸς τὰ γεγονόνα χρονικὸν τοῦτο, ἀντιθέτως πρὸς τὸν μεταγενέστερον Θεοφάνην, δὲν τοποθετεῖ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 623 ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 624, δὲν δύναται δὲ ὁπωσδήποτε νὰ ἀμφισβητηθῇ ἡ χρονολογίαις αὕτη τῆς δευτέρας ἐκστρατείας κατὰ τῶν Περσῶν μὲ τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἀνωμαλίας τοῦ κειμένου τοῦ χρονικοῦ, διότι εἰς παρατιθεμένην ἐν συνεχείᾳ εἶδησιν ἀναγομένην εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος ἀναφέρεται καὶ ἡ χρονολογία «ιβ' Ἰνδικτιῶνος» ἢ ὁποία ἀντιστοιχεῖ καὶ αὕτη μὲ τὸ ἰδ' ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου, τὸ 623/624.

3. Διὰ τὴν ἔλλειψιν πληρεστέρων πληροφοριῶν ὡς πρὸς τὰ γεγονότα αὐτὰ εἰς τὰς βυζαντινὰς ἱστορικὰς πηγὰς, μᾶς ἀποζημιώνουν πλουσιοπαρόχως αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πηγαὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ κυρίως τὰ λεγόμενα Βιβλία Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Αἱ μνημονευόμεναι εἰς αὐτὰ τρίτη καὶ τετάρτη πολιορκίαι τῆς Θεσσαλονίκης συμπίπτουν ἐν πολλοῖς μὲ τὰς πληροφορίας τῶν ξένων χρονογράφων. Τῆς τρίτης πολιορκίας τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σλάβων ἀναφέρεται ὅτι προηγήθησαν ἐπιδρομαὶ αὐτῶν κατὰ θάλασσαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου¹, πληροφορία ἣ ὁποία συμπίπτει μὲ τὴν παρατεθεισάν ἀνωτέρω εἰδησιν Θωμᾶ τοῦ πρεσβυτέρου περὶ σλαβικῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὰς νήσους κατὰ τὸ 623. Ἡ τρίτη πολιορκία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τεθῆ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ἢ κατὰ τὸ ἐπόμενον 624, ἢ δὲ τετάρτη, ἢ ὁποία ἠκολούθησε μετὰ δύο ἔτη, κατὰ τὸ 625 ἢ 626. Ἡ χρονολογία αὕτη εἶναι τὸ τελευταῖον χρονικὸν ὄριον διὰ τὴν τοποθέτησιν τῆς τετάρτης πολιορκίας εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον καὶ οἱ Ἄβαροι, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἀποτυχίαν των πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος 626, παύουν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὲν ἀναφέρονται πλέον εἰς τὰς πηγὰς. Μετ' ὀλίγα ἔτη, κατὰ τὸ 635, ἀκολουθεῖ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Κούβρατ, ἀρχηγοῦ τῶν Βουλγάρων ἐναντίον των, καθὼς καὶ ἡ προηγηθεῖσα ἐν τῷ μεταξύ ἐγκατάστασις τῶν Σλάβων εἰς Δαλματίαν καὶ Ἰλλυρίαν καὶ ἀποστasia καὶ τούτων, ἣ ὁποία διέκοψε καὶ τὴν ἐδαφικὴν συνοχὴν τῶν Ἀβάρων μὲ τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Λόγω τῆς ἐλλείψεως ἄλλων πηγῶν, ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἀποκτοῦν τὰ Βιβλία Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἶναι ἐξαιρετικὴ διὰ τὸν λόγον τοῦτον θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἰδιαίτερος.

IV. Τὰ Βιβλία Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

1. Τὰ Βιβλία Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου πραγματεύονται κυρίως περὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων τῶν Σλάβων καὶ Ἀβάρων κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν πολιορκιῶν αὐτῆς, διεσώθησαν δὲ εἰς δύο χειρόγραφα, τὸ ἕνα εὑρισκόμενον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 821 καὶ τὸ δευτέρον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων ὑπ' ἀξιοῦντα ἀριθμὸν 1517. Τὸ τελευταῖον χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος. Ἀρχικῶς ἐδημοσιεύθησαν, κατὰ τὸ 1780, εἰς τὰ Acta Sanctorum τῶν Bollandistes ὑπὸ τοῦ Bye μετὰ προλεγομένων καὶ σχολίων², ἣ αὐτὴ δὲ ἔκδοσις τοῦ Bye μετὰ τῶν προλεγομένων καὶ σχολίων ἀνεδημοσιεύθη καὶ εἰς τὴν Patrologia Graeca τοῦ Migne³. Δυστυχῶς ἡ ἔκδοσις τοῦ Bye καὶ

1. Migne, Patr. Graeca, τόμ. 116, στ. 1325.

2. Acta Sancti Demetrii εἰς Acta Sanctorum ad diem 8 Octobris, τόμ. IV.

3. Τόμος 116, στ. 1081—1426.

ἐν συνεχείᾳ τοῦ Migne μᾶς ἔδωσε τὸ ἔργον κολοβαμένον καὶ ἔλλειπές, καὶ κατὰ συνέπειαν μέχρι τῆς δημοσιεύσεως ἀκεραίου τοῦ κειμένου ἢ μελέτη αὐτοῦ καὶ ἢ ἐξ αὐτῆς συναγωγή τῶν ἀναγκαίων συμπερασμάτων δὲν δύναται νὰ εἶναι παρὰ ἀτελὴς καὶ ἔλλειπής. Ὡρισμένα ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου παραλειφθέντα ὑπὸ τοῦ Bye ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Abbé Tougard εἰς τὸ ἔργον του «De l'histoire profane dans les Actes des Bollandistes» (Paris, 1874). Τὴν ἔκδοσιν ἀκεραίου τοῦ κειμένου εἶχεν ὑποσχεθῆ ὁ Θεόφιλος Ἰωάννου, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ πραγματοποιήσῃ, δι' ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς λόγους τὴν ὑπόσχεσίν του ταύτην¹.

Ὁ Θεόφιλος Ἰωάννου εἰς τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ συλλογὴν «Μνημεῖα Ἁγιολογικά» προβαίνει εἰς τὴν δημοσίευσιν τριῶν εἰσέτι κειμένων πραγματευομένων περὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῶν θαυμάτων του. Τὰ κείμενα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Πλωτίνου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Ἐγκώμιον εἰς τὸν πανένδοξον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα Δημήτριον².

2) Γρηγορίου διακόνου καὶ ρεφενδαρίου ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Δημήτριον³.

3) Νικολάου Καβάσιλα προσφώνημα εἰς τὸν ἔνδοξον τοῦ Χριστοῦ μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν Μυροβλήτην⁴.

Ἐκ τούτων τὰ δύο τελευταῖα, ὡς μεταγενέστερα ἔργα, δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν, ὅπως δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ὡσαύτως διὰ τὸν ἴδιον λόγον τὰ εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα ἐγκώμια τοῦ Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου⁵ καὶ τοῦ Ἰωάννου Σταυρακίου⁶. Περὶ τοῦ ἐγκωμίου τοῦ Πλωτίνου καὶ περὶ τοῦ προσώπου τούτου θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸν οἰκεῖον χῶρον.

2. Ὁ Vasiliev εἰς τὴν Histoire de l'Empire Byzantin παρατηρεῖ ἐν σχέσει μὲ τὰ Βιβλία Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὅτι ἡ σπουδαιότατη αὕτη ἱστορικὴ πηγὴ, παρὰ τὴν σημαντικότητά της, παραδόξως «elle n' a

1. Θεοφίλου Ἰωάννου, Μνημεῖα Ἁγιολογικά, Βενετία, 1884, πρόλογος. σελ κθ'

2. Μνημεῖα Ἁγιολογικά, σελ. 40—53.

3. Μνημεῖα Ἁγιολογικά, σελ. 54—66.

4. Μνημεῖα Ἁγιολογικά, σελ. 67—111.

5. Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας, τόμος Α' σελ. 160—215, Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου Λόγος εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα καὶ μυροβλήτην Δημήτριον.

6. Λόγος εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, Νέος Ἑλληνομνήμων, 1915, σελ. 189—210. Βλέπε ὡσαύτως Βασ. Λαούρδα, Ἐγκώμια εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν, 1954, σελ. 275—290, ὅπου γίνεται μνεῖα ἐγκωμίων εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον τῶν Θεοδώρου Μετοχίτου, Νικολάου Καβάσιλα, Νικηφόρου Γρηγορά, Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου, Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου, Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ἰσιδώρου, Γαβριήλ, Φιλοθέου τοῦ Κοκκίνου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ Συμεῶν μοναχοῦ καὶ φιλοσόφου.

pas été utilisé comme il convient par les savants, y compris Fallme-
rayer et Hopf» (τόμ. I, σελ. 233). Ἡ ἀπόφανσις αὕτη τοῦ Vasiliev ἐν
μέρει μόνον εἶναι ἀληθής. Μὲ τὴν μελέτην τῶν Βιβλίων Θαυμάτων τοῦ
Ἁγίου Δημητρίου ἡσχολήθησαν ἔκτος τοῦ Bye σοβαροὶ ἐπιστήμονες ὡς
ὁ Tafel¹ ὁ ὁποῖος ὅμως κατέληξε εἰς ἐσφαλμένα καὶ παραπλανητικὰ συμπε-
ράσματα ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τῶν διαφόρων πολιτοκριῶν, ὁ M. Lau-
rent², ὁ Gelzer³, ὁ Angelo Pernice⁴, ὁ O. Tafrafi⁵ καὶ ἄλλοι⁶. Μὲ τὰ
Βιβλία Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἡσχολήθησαν παροδικῶς καὶ ἐκ
τῶν ἡμετέρων οἱ Κ. Παπαρορηγόπουλος⁷ καὶ Κ. Σάθας⁸, ἀμφισβητήσαντες
τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν των, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Μὲ τὰ Βιβλία Θαυμά-
των ἡσχολήθησαν ὡσαύτως ὁ Θεόφιλος Ἰωάννου⁹ καὶ ὁ Π. Καρολίδης, ὁ
τελευταῖος εἰς ἐπὶ κρισίν του κατὰ τῆς θεωρίας περὶ σλαβικῶν ἐποικίσεων

1. Tafel, Thessalonica eiusque agro, Berlin, 1839, εἰς τὴν ἱστορικὴν εἰσα-
γωγὴν τοῦ ἔργου.

2. «Sur la date des églises de S. Démétrius et de Sainte—Sophie à Sa-
lonique» εἰς τὸ περιοδικὸν Byzantinische Zeitschrift, IV, 1895, σελ. 420—434.

3. «Die Genesis der Byzantinische Themenverfassung», Leipsig, 1899, σελ.
42—64.

4. «Sulla data del libro II dei «Miracula S. Demetrii martyris...» εἰς τὸ
περιοδικὸν Bessarione, VI, 1902, σελ. 181—187.

5. «Sur la date de l'église et des mosaïques de Saint Démétrius, εἰς τὸ
περιοδικὸν Revue Archeologique, 1909, σελ. 83—101. Μὲ τὰ Βιβλία Θαυμάτων
ἀσχολεῖται ἐπίσης καὶ εἰς τὰ εἰδικὰ ἔργα του «Thessalonique au quatorzième
siècle», Paris 1913, σελ. 2—5 καὶ «Thessalonique des origines au XIV siècle,
Paris 1919, σελ. 94—134.

6. Ἐνταῦθα δέον νὰ γίνῃ μνεία τῆς σπουδαιότητος ἀνακρινώσεως τῆς γενομέ-
νης εἰς τὸ IX Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1953
ὑπὸ τοῦ P. Lemerle, La composition et la chronologie des deux premiers li-
vres des Miracula S. Demetrii, δημοσιευθεῖσης εἰς τὸ Byz. Zeitschrift 1953, σελ.
349—361. Δυστυχῶς ἡ παρούσα μελέτη εἶχε συμπληρωθῆ πολὺ πρὸ τῆς ἀνακρινώ-
σεως τοῦ Lemerle, καὶ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ γίνῃ ἐπαφελῆς χρησιμοποίησις της.
Ὁ Lemerle παρέχει τὴν ὑπόθεσιν δημοσιεύσεως παρ' αὐτοῦ προσεγγὺς ἀκριβοῦ
τοῦ κειμένου τῶν τριῶν Βιβλίων Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μετὰ σχολίων
καὶ διασαφίσεων. Παρέχει ὡσαύτως τὴν πληροφορίαν περὶ δημοσιευθεῖσης μελέτης
ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου Al. Burnov, «La chronologie de Sièges de Thessalonique
par les Slaves dans les Miracula S. Demetrii», εἰς Godisnik na filosofsko-isto-
riceskija Fakultet na Sofiiskija Universitet, 1952. kn. II 167—215, καθὼς καὶ
σχετικῆς ἀνακρινώσεως ὑπὸ τοῦ Γιουγκοσλάβου Fr. Barisic γενομένης εἰς τὸ Συνέ-
δριον τῆς Θεσσαλονίκης.

7. «Σλαυικαὶ ἐν τοῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικήσεις» εἰς τὰς Ἱστορικὰς Πρα-
γματείας, Ἀθήναι, 1858, σ. 335 ἐν ὑποσημείωσει.

8. «Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge»,
Praef. V—XXXIV.

9. Μνημεῖα Ἁγιολογικά, πρόλογος, σελ. κη' κθ'.

τοῦ Σάθα¹. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Λ. Ξανάλατος ἀντιταχθεὶς εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων χρησιμοποίησιν τῶν εἰδήσεων τῶν Βιβλίων Θαυμάτων διὰ πολιτικούς σκοπούς².

Ἡ χρῆσις τῶν μνημονευθειῶν ἐργασιῶν περὶ τῶν Βιβλίων Θαυμάτων δέον νὰ γίνεται μετὰ τῆς μεγαλυτέρας κατὰ τὸ δυνατόν προσοχῆς. Τόσον ὁ Bye καὶ ὁ Tafel ὅσον καὶ οἱ νεώτεροι Laurent, Parnice καὶ Tafrafi καὶ ἰδίως ὁ τελευταῖος προβαίνουν πολλάκις εἰς πλείστας παρανοήσεις τοῦ κειμένου, εἰς ἀυθιαιρέτους συσχετίσεις καὶ εἰς ἐσφαλμένας, ἀντιφατικὰς καὶ παραπλανητικὰς κρίσεις, ὥστε ἡ χρῆσις τῶν ἔργων τῶν νὰ καταστῇ ἐπικίνδυνος διὰ τὸν μὴ ἀσχοληθέντα εἰδικῶς περὶ τὰ Βιβλία Θαυμάτων, καὶ ἀρνούμενον τυχὸν πληροφορίας περὶ τούτου ἐξ αὐτῶν. Ἡ ἀνεύρεσις καὶ ἐπανόρθωσις τῶν σφαλμάτων τούτων εἶναι σήμερον ἐν πολλοῖς ἔργον περιττόν, ἀπαιτεῖ δὲ χῶρον καὶ χρόνον οὐχὶ εὐκαταφρόνητον. Αἱ ἀντιφάσεις ἰδίως καὶ ἀνακολουθίαι τοῦ Tafrafi εἶναι ἄπειροι τὸν ἀριθμὸν, εἰδικῶς δὲ καὶ κατ' ἐξαιρέσιν θέλει γίνεαι ἐπανόρθωσις ὀρισμένων μόνον ἐξ αὐτῶν, εἰς τὸν οἰκτεῖον χῶρον.

3. Ἐκ τῶν τριῶν Βιβλίων Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν εἰδικῶς μόνον τὰ πρῶτα δύο· τὸ τρίτον εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται μνεῖα τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν κατὰ τὸ 904, ὡς ἔργον μεταγενέστερον τῆς ἐποχῆς τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν, δὲν παρουσιάζει, ἀπὸ τῆς ἀπόψεώς μας, ἐνδιαφέρον.

Εἰς τὸ πρῶτον Βιβλίον Θαυμάτων περιλαμβάνονται πληροφορίες διὰ τὰς πρῶτας δύο πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη δὲν ὑπῆρξε κυρίως πολιορκία, ἀλλ' ἀπλῶς ἔφοδος τῶν Σλάβων ἀποκρουσθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐθημερόν· ἡ δευτέρα ἔλαβε χῶρον ἐπὶ Μαυρικίου, ὠφείλετο δὲ εἰς τὴν σύμπραξιν τῶν Ἀβάρων μετὰ τῶν Σλάβων. Εἰς τὸ δεύτερον Βιβλίον Θαυμάτων περιλαμβάνονται αἱ τρεῖς ἐπόμεναι πολιορκίαι, ἡ διήγησις περὶ τοῦ μελετηθέντος ἐμφυλίου πολέμου ὑπὸ τινος Μαύρου ὡσαύτως δὲ ἡ ἐξιστόρησις τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐπισκόπου Ἀφρικῆς Κυπριανοῦ ὑπὸ τῶν Σλάβων.

Τὸ πρῶτον Βιβλίον Θαυμάτων ὡς ἀπέδειξεν ὁ Laurent εἰς τὴν μνημονευθειῶν ἐργασίαν του δὲν δύναται νὰ εἶναι μεταγενέστερον τοῦ 630 καὶ ἐγράφη πιθανῶς ὑπὸ τινος ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης Ἰωάννου, ὡς ἀναγράφεται καὶ ἐπὶ τοῦ χειρογράφου 1517 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν

1. Εἰς Hertzberg, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἀρχαίου βίου κτλ. μετάφρασις Καρολίδη, εἰς σημείωσιν, σελ. 566-573.

2. Διογένης Ξανάλατου, Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, Ἀθήναι, 1944 σελ. 8-16.

Παρισίων. Ὁ Laurent συνάγει τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων ἐκ τοῦ ὁποίου προκύπτει ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶναι σύγχρονος τῶν ἐξιστορουμένων γεγονότων τῶν ὁποίων παρέστη μάρτυς καὶ διὰ τὰ ὁποῖα προσεπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιζώντων συγγρόνων του, καθορίζει δὲ ἀκριβέστερον τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς ὡς μεταγενέστερον τοῦ θανάτου τοῦ Μαυρικίου (602) καὶ τοῦ Φωκά (610), διότι γενομένου λόγου περὶ τοῦ Μαυρικίου ἀναφέρεται οὗτος εἰς τὸ κείμενον ὡς «ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως Μαυρίκιος», ἀσφαλῶς δὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφῆ ἢ φράσις αὕτη ἐπὶ τῆς τυραννίας τοῦ Φωκά.

Ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ χρόνου συγγραφῆς τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων, ἐπὶ πλέον τῶν ὑπὸ τοῦ Laurent προσκομιζομένων στοιχείων νομίζω ὅτι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ τὸ ἑξῆς:

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 θαῦμα τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων ἄναφέρεται τὸ ἑξῆς:

«Ἄπαντες, ἴστε τὴν πρὸ βραχέος λίαν καιροῦ γενομένην τοῦ σίτου σπάνιν, οὐ κατὰ ταύτην μόνον τὴν θεοφροσύνην πόλιν, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ σχεδόν, ὡς καὶ εἰς αὐτὴν φθάσαι τὸ κακὸν τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων...».

Ἡ μνημονευομένη εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα σπάνις σίτου ἢ ὁποία ἐφθασε μέχρι τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων εἶναι γνωστὴ ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ κυρίως ἐκ τοῦ Πασχάλιου Χρονικοῦ καὶ τοῦ χρονογράφου Πατριάρχου Νικηφόρου. Τὸ Πασχάλιον Χρονικὸν τὸ ὁποῖον καὶ ὡς σύγχρονον τῶν γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου εἶναι κατὰ τοῦτο ἀξιопιστότερον τῶν μεταγενεστέρων χρονογράφων τῆς αὐτῆς περιόδου Νικηφόρου καὶ Θεοφάνους, ἀναφέρει τὰ ἑξῆς ὡς συμβάντα κατὰ τὸ 8ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου, 6ον ἔτος τῆς Ἰνδικτιῶνος, δηλαδὴ κατὰ τὸ ἔτος 617/618.

«Ἰνδ. στ'. ἡ μετὰ ὑπ. Ἡρακλείου Αὐγούστου τὸ ζ'.

Καὶ ἀπὸ κβ' καὶ τῆς αὐτῆς τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς γράφεται τῆς βασιλείας Ἡρακλείου νέου Κωνσταντίνου ἔτος στ'. Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπητήθη οἱ κτήτορες τῶν πολιτικῶν ἄρτων διὰ διαγραφῶν καθ' ἕκαστον ἄρτον νομισματὰ γ'. καὶ μετὰ τὸ παρῆσθαι πάντας εὐθέως τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ αὐτῆς τῆς στ' Ἰνδικτιῶνος ἀνητήθη τελείως ἡ χορηγία τῶν αὐτῶν πολιτικῶν ἄρτων»¹.

Τὴν διακοπὴν τῆς χορηγίας τῶν πολιτικῶν ἄρτων ἀναφέρει ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος ὡς συμβάσαν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου, συσχετίζει δὲ ταύτην μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν ὁπότε καὶ διεκόπη ἡ ἐκεῖθεν ἀποστολὴ σιτηρῶν. Ὁ Νικηφόρος ἀναφερόμενος εἰς τὰ γεγονότα ταῦτα γράφει τὰ ἑξῆς:

1. Migne, Patr. Graeca, τόμ. 116, στ. 1256.

2. Χρονικὸν Πασχάλιον, I, ἔκδοσις Βόννης, σελ. 711.

«Ταῦτα οὐ μικρῶς ἤνία τὸν βασιλέα καὶ ἐπετάραττον· ἐφ' οἷς καὶ λιμὸς τηνικαῦτα τῇ πολιτείᾳ ἐπεφύη βαρύτατος· οὐ γὰρ ἡ Αἴγυπτος αὐτοῖς τὸ λοιπὸν ἐπεσίτιζεν, ἐξ οὗ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν βασιλικῶν ἐπελελοίπει σιτηρεσίων»¹.

Κατὰ τὸν Ἰσίδωρον ἐπίσκοπον Σεβίλλης (εἰς τὸ παρατιθέμενον ἀνωτέρω ἀπόσπασμά του) ἡ κατάληψις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν συνέβη κατὰ τὸ ὄν ἔτος τοῦ Ἡρακλείου, ἦτοι κατὰ τὸ 614/615. Κατὰ τὸν Θεοφάνην (σελ. 463) ἡ κατάληψις ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 615/616, ὄν ἔτος τοῦ Ἡρακλείου, τὸ ὁποῖον ὁμως ἀριθμεῖ ἐσφαλμένως 6107ον ἔτος, χρονολογίαν ἣ ὁποία ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ ὄν ἔτος τοῦ ὡς ἄνω αὐτοκράτορος. Κατὰ τὸ ἀξιοπιστότερον Πασχάλιον Χρονικόν, ἣ συνεπείᾳ τῆς καταλήψεως τῆς Αἰγύπτου διακοπῇ τῆς ἀρτοδοσίας ἔλαβε χώραν, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὸ ὄν ἔτος τοῦ Ἡρακλείου, τὸ 617/618. Κατὰ συνέπειαν ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἡ πτώσις τῆς Αἰγύπτου πρέπει νὰ ἔλαβεν χώραν πρὸ τοῦ 617/618 — ἀγνοῶ ἐπὶ τῇ βάσει τίνων στοιχείων νεώτεροί τινες ἱστορικοὶ² τοποθετοῦν τὴν κατάληψιν εἰς τὸ ἔτος 619 — ὑπολογίσωμεν δὲ ὅτι διὰ τῆς ἐκφράσεως «πρὸ βραχέος λίαν καιροῦ» τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοεῖται χρονικὸν διάστημα μεγαλύτερον τῶν 5·6 ἐτῶν, ἔπεται κατ' ἀνάγκην ὅτι ὁ συγγραφεὺς γράφει κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου, ἦτοι μεταξύ 620 καὶ 630 ἢ ἴσως καὶ ὀλίγον πρότερον, περὶ τὸ τέλος τῆς πρώτης δεκαετίας.

Ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων πολιορκιῶν εἰκάζεται ὅτι συνέβη περὶ τὸ 577/578, κατὰ τὴν μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Μενάνδρου τοῦ Προτήκτορος ἐπιδρομὴν τῶν Σλάβων εἰς Ἑλλάδα. Τὴν πολιορκίαν ταύτην διάφοροι νεώτεροι ἐρευνῆται τοποθετοῦν βάσει διαφορετικῶν ἕκαστος ἐνδείξεων, ἄλλοι περὶ τὸ 579 (ἀβαρική ἐπιδρομὴ κατὰ τὸν Ἰωάννην Βιϋλαρένσις) καὶ ἄλλοι περὶ τὸ 581 (σλαβικὴ ἐπιδρομὴ κατὰ τὸν Ἰωάννην Ἐφέσου), τὸ 583 (ἀβαρική ἐπιδρομὴ κατὰ τὸν Θεοφάνην) καὶ τὸ 584 (σλαβικὴ ἐπιδρομὴ κατὰ τὸν Θεοφάνην). Πρόκειται περὶ εἰκασιῶν τῶν ὁποίων ἡ ἀπόκρουσις ἢ ἡ παραδοχὴ δὲν εἶναι ἔργον εὐκόλον. Πάντως παραμένει ὡς δεδομένον ἡ μαρτυρία περὶ καθαρῶς σλαβικῆς ἐπιδρομῆς εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας κατὰ τὸ ἐνδιάμεσον χρονικὸν διάστημα μεταξύ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου καὶ τῶν πρώτων τοῦ Μαυρικίου.

1. Νικηφόρου Πατριάρχου, Ἱστορία σύντομος ἡ ἀπὸ τῆς Μαυρικίου βασιλείας, ἔκδοσις Βόννης σελ. 12.

2. Diehl - Marçais, σελ. 144, Ἁμαντος Α'. σελ. 295. Ὁ Vasiliev δίδει τὴν χρονολογίαν 618 ἢ 619, I, σελ. 259.

Ἡ δευτέρα πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων εἰς τοὺς Ἀβάρους συμπράττοντας μὲ Σλάβους, ἀναφέρεται δὲ ὅτι συνέβη ἐπὶ αὐτοκράτορος Μαυρικίου (582 - 602) καὶ ἐπὶ ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης Εὐσεβίου, γνωστοῦ καὶ ἀπὸ ἐπιστολὰς τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου (590 - 604), χρονολογουμένης ἀπὸ τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου 597 μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 603¹.

Ἡ ἔναρξις τῆς πολιορκίας συνέπεσε, ὡς καθορίζει τὸ κείμενον τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων, τὴν Κυριακὴν 22 Σεπτεμβρίου. Ὑπελογίσθη ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου (582 - 602), ἡ 22α Σεπτεμβρίου συνέπεσε Κυριακὴν μόνον κατὰ τὰ ἔτη 586 καὶ 597. Κατὰ συνέπειαν, ἡ δευτέρα πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτάήμερον ἔλαβε χώραν κατ' ἀνάγκην κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ὡς ἄνω ἔτῶν, πιθανώτερον δὲ κατὰ τὸ 586, ὅτε συμπίπτει καὶ ἡ δευτέρα ἐπιδρομὴ τῶν Ἀβάρων. Τὴν εἰς τὸ ἔτος 586 τοποθέτησιν τοῦ συμβάντος ἐνισχύει καὶ ἡ παρεχομένη ὑπὸ τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων πληροφορία ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην οἱ Θεσσαλονικεῖς ἐγνώρισαν διὰ πρώτην φορὰν ἐχθρικὴν ἐπιδρομὴν καὶ πολιορκίαν². Διὰ τὴν προαναφερθεῖσαν πρώτην πολιορκίαν, ὡς εἶναι φυσικόν, δὲν δύναται νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος. Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Βιβλίου Θαυμάτων δυσκόλως θὰ συνεβιβάζετο μὲ τὰ πρᾶγματα ἂν ἡ πολιορκία εἶχε λάβει χώραν κατὰ τὸ 597, ἔπειτα ἀπὸ τὰ μεσολαβήσαντα γεγονότα τῶν ἀβαρικῶν καὶ σλαβικῶν ἐπιδρομῶν.

Περὶ τῆς δευτέρας πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ἀσχολεῖται καὶ τὸ «ἐγκώμιον εἰς τὸν πανένδοξον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα Δημήτριον» τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Πλωτίνου.

Περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἤκμασεν οὗτος οὐδὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ ἐγκωμίου του πρέπει νὰ ὑπῆρξε ἀρκετὰ μεταγενέστερος τοῦ ἐπὶ Μαυρικίου ἐπισκόπου Εὐσεβίου, κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ ὁποίου ἔλαβε χώραν ἡ πολιορκία τῶν Ἀβάρων καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν ἐπισκόπου Ἰωάννου, τοῦ συγγραφέως τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Τὸ κείμενον τοῦ ἐγκωμίου τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κώδικος τῆς ἐν Παρισίοις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθ. 501, φύλλον 113 -

1. Tafrali, Thesssalonique des origines au XIV siècle, σελ. 268, ὅπου ἀναφέρεται ὡς πηγὴ Jaffé, Regesta, 1497, 1683, 1723, 1847, 1921. Cf. Mgr. Duchesne, L'Illyricum ecclésiastique, dans la Byzantinische Zeitschrift I (1892) p. 533 et s.; Acta et diplomata Albanial mediae aetatis, t. I, 1913, No 43. p. 9.

2. «Τὸν δὲ ἄφατον φόβον τῇ πόλει τότε περιεποίησε καὶ τὸ πρώτως ἰδεῖν φάλαγγα βαρβαρικὴν· οὐδέποτε γὰρ οὕτω πλησίον ὤφθησαν ποτε περικαθήμενες οἱ πολέμοιοι τῶν πολιτῶν καὶ τῆς θεᾶς αὐτῶν πλὴν τῶν ἐν στρατιωτικοῖς τεταγμένων καταλόγοις» Migne, Patr. Graeca, στ. 1292.

122, καὶ ἔχει ἀντιβληθῆ ἑκαστὸν ἐν τῇ Μαρκιανῇ κώδικα Nap CXLIII φύλλον 137, εἶναι πάντως μεταγενέστερον τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων ἐκ τοῦ ὁποίου ἀντλεῖ προφανῶς. Καὶ εἰς τὰ δύο κείμενα ὑπάρχει ἡ διήγησις περὶ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ, συμπύπτει δὲ ἀπολύτως καὶ ἡ ἀφήγησις τῶν σχετικῶν μὲ τὴν δευτέραν πολιορκίαν καθὼς καὶ τὸ περὶ τραγωδοῦ ὄνειρον τοῦ ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης, προφανῶς δὲ ὁ συντάκτης τοῦ ἐγκωμίου ἀναφέρεται εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ πρώτου βιβλίου θαυμάτων ὅταν προκειμένου περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιδρομῶν σημειώνει «περὶ τὰς δέκα μυριάδας εἶναι τούτους εἶκασέ τις τῶν πρὸ ἡμῶν, ὅψιν τε κατιδὼν ἔκτυπον»¹. Ἐπειδὴ μάλιστα δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ ἀλλ' εἰς τινὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ, δυνάμεθα νὰ εἰκασωμεν ὅτι ἐμεσολάβησαν καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου, τοῦ πιθανοῦ συγγραφέως τοῦ πρώτου Βιβλίου Θαυμάτων, ἀκμάσαντος κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 7ου αἰῶνος.

Τὸ ἐγκώμιον τοῦ Πλωτίνου παρουσιάζει εἰς ἓν καὶ μόνον σημεῖον διαφορὰν πρὸς τὸ πρῶτον Βιβλίον Θαυμάτων. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἀφορᾷ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔλαβε χώραν ἡ δευτέρα πολιορκία. Τὸ πρῶτον Βιβλίον Θαυμάτων τὸν ὀνομάζει Εὐσέβιον, τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο, ὡς εἶδομεν, βεβαιοῦται καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου. Κατὰ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Πλωτίνου ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ὀνομάζεται Θεοδόσιος. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία περὶ τοῦ ὅτι τὸ πρῶτον Βιβλίον Θαυμάτων παρέχει τὴν ἀκριβῆ ὀνομασίαν καὶ ὅτι τὸ μεταγενέστερον ἐγκώμιον τοῦ Πλωτίνου ἢ σφάλεται ἢ πάντως ἔχει ἀντιγραφικὸν λαθὸς ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου τούτου.

Τὸ ἐγκώμιον ὁμιλεῖ καὶ περὶ κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης οἱ ὁποῖοι εἶχαν αἰχμαλωτισθῆ καὶ εὐρίσκοντο εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ ἐγκωμίου, ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὁποίων καὶ γίνεται δέησις, τοῦτο δὲ ἄγει εἰς τὴν ὑπόνοιαν μήπως πρόκειται περὶ ἔργου μεταγενεστέρου τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης κατὰ τὸ 904, ἐπὶ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ, ὅποτε καὶ ἡχμαλωτίσθησαν οἱ κάτοικοι καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Εἰς ἕτερον σημεῖον ὁμοίως γίνεται ἐπίσης δέησις «ἵνα μὴ κωμάσῃ κατὰ τῶν ἱερῶν τοῦ Θεοῦ οἰκῶν ἀκάθαρτος καὶ ἄθεσμος βάρβαρος»², ὡς γνωστὸν δὲ τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἀπέδιδον συνήθως εἰς τοὺς Ἀβάρους, περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ γίνεται λόγος κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα, ἐπὶ Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ. Πάντως, ἐπειδὴ παρομοίας ὀνομασίας ἀπέδιδαν ἐνίοτε καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους³, θὰ ἦτο δυνατόν, ἐὰν τὸ ἐγκώμιον ἐγράφη μετὰ τὸ 904, νὰ ἀφο-

1. Μνημεῖα Ἁγιολογικὰ σελ. 48.

2. Αὐτόθι σελ. 53.

3. «ὑπὸ τοῦ μουσαροῦ καὶ νεοφανοῦς ἔθνους ἠττήθη» Θεοφάνης, ἔκδ. Βόννης, σελ. 550.

ροῦν αὐτούς, αἱ ὡς ἄνω ἐκφράσεις. Ὅπως δὴποτε ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς τοῦ ἐγκωμίου καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πλωτίνου δὲν εἶναι δυνατὸν πρὸς τὸ παρὸν νὰ καθορισθοῦν ἀκριβῶς, σφάλεται δὲ προφανῶς ὁ Θεόφιλος Ἰωάννου ὀρίζων τὴν ἐπισκοπὴν τούτου ἐπὶ Φωκᾶ, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Εὐσεβίου. Τοῦτο προκύπτει ἔξω πάσης ἀμφιβολίας ἐκ τῆς φράσεως τοῦ κειμένου «εἵκασέ τις τῶν πρὸ ἡμῶν» ἢ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν, ἀφορᾷ τὸν μετὰ τὸν Εὐσεβίου ἐπίσκοπον Ἰωάννην ὁ ὁποῖος ἤκμασε πάντως ἐπὶ Ἡρακλείου. Ὁ Πλωτίνος ἀνεληθὼν εἰς τὸν θρόνον ἀσφαλῶς μετὰ τὸν Ἰωάννην, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο ἐπίσκοπος ἐπὶ Φωκᾶ.

Ὅπως δὴποτε ἔνδειξιν τινα περὶ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποῖαν ἤκμασε ὁ Πλωτίνος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μᾶς παράσχη ἴσως ὁ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενος τίτλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον Βιβλίον Θαυμάτων ἀγνοοῦν τὸν τίτλον αὐτὸν προκειμένου περὶ τοῦ ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης, τὸν ἀγνοεῖ δὲ ἐπίσης καὶ ὁ μετασχὼν τῆς 6ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 680 ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἰωάννης, προσυπογράφας τὰ πρακτικὰ «Ἰωάννης, ἐλέφ Θεοῦ ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης...»¹. Ἀντιθέτως εὐρίσκομεν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπισκόπου εἰς δύο ἐπιγραφὰς τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν πρώτην εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Σοφίας:

Μηνὶ νοεμβρίῳ Ἰνδικ-
τιόνι τετάρτῃ ἔτους
ἀπὸ κτίσεως κόσμου 7[...
ἐ]πὶ Παύλον τοῦ ἁγιωτάτο[υ
ἡμῶ]ν ἀρχιεπισκόπου ἐγένετο
σ]τὸν Θεῷ τὸ ἔργον τοῦ[το] ².

Τὸν ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἀρχιεπίσκοπον Παῦλον ἠθέλησαν τινες νὰ συσχετίσουν πρὸς τὸν καθ'αἰρέντα κατὰ τὸ 649 ἐπὶ μονοθελητισμῷ, ὑπὸ τοῦ πάπα Μαρτίνου, ὁμώνυμον ἐπίσκοπον, δὲν εἶναι ὅμως ἡ συσχέτισις αὕτη ἀσφαλῆς³.

Ἡ ἑτέρα ἐπιγραφὴ εἶναι δωρητήριοι διατάγματα τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' (685-695 καὶ 705-711), χρονολογούμενον ἀπ' τοῦ 688 καὶ ἀφιερῶνον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τὰ ἔσοδα τῆς ἐν Θεσσαλονίκη κρατικῆς ἀλικῆς. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, περὶ τῆς ὁποίας θὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἔχει ὡς ἑξῆς:

1. Le Quien, Oriens Christianus, II, στ. 42, Paris 1740.

2. Π. Ν. Παπαγεωργίου εἰς Ἑστίαν, 1893, σελ. 218-219 καὶ Byz. Zeitschrift. IV, σελ. 431. Βλέπε καὶ Tafrali, σελ. 270.

3. Βλέπε σχετικῶς ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Παύλου τῆς ἐπιγραφῆς εἰς Tafrali, σελ. 270-271.

Θεία δωρεὰ φιλοτιμηθεῖσα τῷ
 ἁγίῳ καὶ πανενδόξῳ μάρτυρι
 δημητρίῳ παρὰ τοῦ τῆς ὄλης οἴκου
 μένης δεσπότης φλαυίου Ιουστι-
 νιανοῦ τοῦ θεοστεφευῆς καὶ εἰρηνο-
 ποιοῦ βασιλ[έως τ]ῆς ἀλικῆς τῆς θεο-
 φυλάκτου ἡμῶν †
 πόλεως Θεσσαλονίκης ἐπὶ πέτρου τοῦ
 ἁγιωτάτου αὐτῆς ἀρχιεπισκόπου¹.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω ἐνδείξεων δὲν εἶναι πάντως δυνατόν νὰ γίνῃ πρὸς τὸ παρὸν ἀκριβέστερος καθορισμὸς τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλωτίνου. Τοῦτο μόνον δύναται νὰ λεχθῆ ἴσως μετὰ βεβαιότητος, ὅτι οὗτος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνήκῃ ὀπωσδήποτε εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ 7ου αἰῶνος, τὸ ζήτημα ὅμως καὶ πάλιν χρήζει ἐπισταμένης ἐξετάσεως εἰδικοῦ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βυζαντινολόγου. Αἱ ἀνωτέρω σκέψεις ἀποτελοῦν ἀπλῶς μίαν πρώτην νύξιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει οὐδόλως ἐξαντλοῦν αὐτό.*

5. Ὁ καθορισμὸς τῆς ἐποχῆς συγγραφῆς τοῦ δευτέρου Βιβλίου Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ ἡ χρονολόγησις τῶν μνημονευομένων εἰς αὐτὸ τριῶν πολιορκιῶν, τῆς συνωμοσίας τοῦ Μαύρου καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐπισκόπου Ἀφρικῆς Κυπριανοῦ ὑπὸ τῶν Σλάβων, εἶναι ἀπέριωτος δυσχερέστερον ἔργον. Πάντως ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου καὶ ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἔλαβαν χώραν αἱ μνημονευόμεναι εἰς αὐτὸ τρεῖς πολιορ-

1. Ἀποκατάστασις τῆς ἐπιγραφῆς ὑπὸ τοῦ Α. Vasiliev εἰς περιοδικὸν Speculum, 18 Cambridge, 1943, σελ. 1-13 «An edict of the Emperor Justinian II, September 688». Βλέπε ἐπίσης εἰς περιοδικὸν Byzantion, ΧVIII, 1946-1948, σελ. 69-83, P. Charanis, Slavic element in Byzantin Asia Minor, εἰδικῶς σελ. 75, σημ. 2. Βλέπε καὶ Πέτρου Παπαγεωργίου, Μνημεῖα τῆς ἐν ἐν Θεσσαλονίκη λατρείας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, εἰς Byz. Zeitschrift. 1908, σελ. 354-360.

* **Σημείωσις τοῦ Καθηγητοῦ Γ. Κονιδάρη**: Ὁ Θεσσαλονίκης φέρει ἀσφαλῶς τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἀπὸ τοῦ δ' μέχρι τοῦ η' αἰῶνος. Τῷ 731/2 μετὰ τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ Ἁν. Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας εἰς τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον (F. Dölger: Regesten κλπ. 300 καὶ Γ. Κονιδάρη: Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ Τάξις αὐτῶν, 1934 σελ. 39-42) ὁ Θεσσαλονίκης κατέστη ἀπλῶς μητροπολίτης, διότι ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀρχηγὸς ἡμιαυτονόμου Ἐκκλησίας (τοῦ Βικαριᾶτου τῆς Θεσσαλονίκης. Γ. Κονιδάρη: Συμβολὴ εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1938, σελ. 33, 39-43). Τὰ κείμενα δὲν ἀκριβολογοῦν πάντοτε. Πολλάκις εὐρίσκομεν τὴν φράσιν «ἐπισκοπὴ καὶ μητρόπολις». Εἰς τὴν ἀνακοίνωσίν μας τοῦ 1935: Πότε προήχθησαν αἱ Ἀθῆναι εἰς μητρόπολιν (ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1935 σελ. 285-292) ἐσημειώσαμεν ἤδη τὸ γεγονός διὰ τὰς Ἀθῆνας.

κία καὶ ἰδίως ἡ τελευταία ἡ ὁποία ἀναφέρεται ὅτι συνέβη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ συγγραφέως, εὐρίσκονται εἰς ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν, πᾶν δὲ στοιχεῖον τὸ ὁποῖον μᾶς βοηθεῖ εἴτε ἐξ ἐσωτερικῶν λόγων τοῦ δευτέρου Βιβλίου Θαυμάτων νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς του εἴτε ἐκ συσχετισμοῦ πρὸς ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων γεγονότα νὰ χρονολογήσωμεν τὰς πολιορκίας καὶ τὴν συνομοσίαν τοῦ Μαύρου, συντελεῖ εἰς τὸν ἀμοιβαῖον καθορισμὸν τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ μὲν καὶ τῶν δέ. Τοιοῦτον στοιχεῖον ὡς πρὸς τὸν χρόνον συγγραφῆς τοῦ δευτέρου Βιβλίου Θαυμάτων ἔχομεν τὸ ἑξῆς:

Ἐάνωνμος συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναφέρει ὅτι ἔλαβαν χώραν ἡ τρίτη καὶ τετάρτη πολιορκία¹ ὁμιλεῖ ὡς περὶ ἀνθρώπου τὸν ὁποῖον ἐγνώρισε πάντως καὶ ὑπὸ τὴν ποιμαντορικὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁποίου διετέλεσε, ἐφ' ὅσον καλεῖ αὐτὸν «ὁ πρόσθεν ἡμῖν λεχθεὶς καὶ γενόμενος ἡμῶν πατὴρ Ἰωάννης»². Ἡ τρίτη καὶ τετάρτη ὁμοίως πολιορκία ὡς ἀπέδειξε ὁ Laurent καὶ ὡς θέλομεν καὶ ἡμεῖς ἀναπτύξει περαιτέρω ἔλαβαν ἀσφαλῶς χώραν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου καὶ πάντως πρὸ τοῦ 630, ὅποτε ἔζησε φυσικὰ καὶ ὁ ὡς ἄνω ἀναφερόμενος ἐπίσκοπος Ἰωάννης. Κατὰ συνέπειαν ἀποκλείεται ὁ διατελέσας ὑπὸ τὴν ποιμαντορικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ δευτέρου Βιβλίου Θαυμάτων νὰ ἔχη ζήσει πέραν τοῦ 7ου αἰῶνος.

Τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν ἔνδειξιν τοῦ κειμένου δὲν ἐπρόσεξε ὡς ὄφειλε ὁ Laurent ὁ ὁποῖος στηριζόμενος εἰς τὴν ἐσφαλμένην, ὡς θὰ εἶδωμεν κατωτέρω, τοποθέτησιν τῆς πέμπτης πολιορκίας περὶ τὸ 783, ὀρίζει ὡς χρόνον συγγραφῆς τοῦ δευτέρου Βιβλίου Θαυμάτων συμφωνῶν κατὰ τοῦτο μετὰ τοῦ Bye³, τὰ τέλη τοῦ 8ου αἰῶνος.

Τὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου σφάλμα τοῦ Laurent διώρθωσε ὁ Pernice, ὁ ὁποῖος, μολονότι δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψιν του καὶ αὐτὸς τὴν ὡς ἄνω ἔνδειξιν, καθώρισε ἐν τούτοις κατὰ σύμπτωσιν ὀρθῶς ὡς χρόνον συγγραφῆς τοῦ δευτέρου Βιβλίου Θαυμάτων τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ 7ου αἰῶνος, συσχετίσας — οὐχὶ ἐπιτυχῶς, ὡς θέλω ἐπιχειρήσει νὰ ἀποδείξω — τὴν πέμπτην πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν ἀκολουθήσαν ἐκστρατείαν μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κώνστα ἐναντίον τῶν Σλάβων κατὰ τὸ 657.

Ἐν σχέσει μετὰ τὸν χρόνον συγγραφῆς τοῦ δευτέρου Βιβλίου Θαυμάτων ὑπεστηρίχθη καὶ ἕτερα γνώμη, τὴν ὁποίαν νομίζω πρέπει ν' ἀποκλείσωμεν ἐπίσης. Ὁ Ταφραλί στηριζόμενος εἰς τὴν ἐσφαλμένην παρ' αὐτοῦ τοποθέτη-

1. «ἐγένετο τοίνυν, ὡς εἴρηται, ἐπὶ τῆς τοῦ ἐν ὁσὶα τῇ μνήμῃ ἐπισκοπῆς Ἰωάννου...» Migne, Patr. Graeca, τόμ. 116, στ. 1325.

2. Αὐτόθι, στ. 1336.

3. Αὐτόθι, στ. 1095, σημ. 24.

σιν τῶν γεγονότων τῆς πέμπτης πολιορκίας ἐν μέρει κατὰ τὸ 634 καὶ ἐν μέρει κατὰ τὸ 657—εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος τοποθετεῖ τὰς σλαβικὰς πειρατικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Προποντίδα καὶ τὴν ἑκστρατείαν τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Σλάβων τῆς Μακεδονίας ἢ ὁποῖα ἠκολούθησε τὴν πέμπτην πολιορκίαν—ὑποστηρίζει πρὸς ἑναρμόνισιν τῶν ἐκ τῆς ὑποθέσεώς του προκυπτουσῶν ἀντιφάσεων ὅτι τὸ δευτέρον Βιβλίον Θαυμάτων ἐγράφη τμηματικῶς παρὰ διαφόρων προσώπων καὶ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοῦ Tafrafi πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ ἀπολύτως διότι ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς διηγήσεως τῆς πέμπτης πολιορκίας ἢ ὁποῖα λαμβάνει χώραν, ὡς σημειώνει, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, καθορίζει σαφῶς ὅτι ὁ ἴδιος διηγήθη καὶ τὰ προγενέστερα τῆς ἐποχῆς του συμβάντα¹. Τὸ αὐτὸ διαφαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς διηγήσεως τῆς συνωμοσίας τοῦ Μαύρου².

6. Ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πιθανοῦ συγγραφέως τοῦ δευτέρου βιβλίου, οὐδεμίαν εἰκασία, μέχρι δημοσιεύσεως ἀκεραίου τοῦ κειμένου του εἶναι ἐπὶ παρόντος δυνατή. Θὰ ἦτο δυνατόν μόνον βάσει ἀπλῆς σκέψεως κατ' ἀναλογίαν τῶν ὄσων γνωρίζομεν περὶ τοῦ πιθανοῦ συγγραφέως τοῦ πρώτου βιβλίου νὰ διατυπωθῇ ἢ ὑπόθεσις ὅτι ὡς συγγραφεὺς τοῦ δευτέρου πρέπει νὰ ζητηθῇ ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν συμβάντων τῆς πέμπτης πολιορκίας ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἐπειδὴ δὲ ὡς θέλει καταδειχθῇ κατωτέρω, ἡ πολιορκία αὕτη, βάσει ἀρκετῶν ἐνδείξεων, πρέπει νὰ τοποθετηθῇ περὶ τὰ τέλη τῆς 8ης δεκαετηρίδος τοῦ 7ου αἰῶνος, ἦτοι περὶ τὸ 680, εἶναι ἐνδεχόμενον ὅτι συγγραφεὺς τοῦ δευτέρου βιβλίου ὑπῆρξε ὁ ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἰωάννης, ὁ μετασχὼν τῆς 6ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου Παγωνάτου καὶ προσυπογράφας «Ἰωάννης ἐλέω Θεοῦ ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης καὶ βικάριος τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου καὶ λεγετάριος»³, ἢ καὶ ὁ διάδοχός του ἀρχιεπίσκοπος Πέτρος ὅστις εὑρίσκετο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 688, συμφῶνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ δωρητηρίου διατάγματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β'.

(Συνεχίζεται)

1. «Τὴν ἤδη προτεθεῖσαν μερικῶς τῶν θαυμάτων πληθύν... ἐν βραχεῖ λόγῳ ἐκ τῶν πλείστων διεξιθῶν, μετακίνομαι εἰς τὴν νῦν καθ' ἡμᾶς προσλθούσαν... προμήθειαν». Αὐτόθι, στ. 1349.

2. «Ὡς ἴστε, φιλόχριστοι, ἐν τοῖς προτέροις τὴν τῶν Σκλαβίνων ἡγουν τοῦ κληθέντος Χάτζωνος καὶ τῶν Ἀβάρων καὶ ἐν μέρει ἐκθεσιν ἐκησιάμεθα». Αὐτόθι, στ. 1360.

3. Le Quien, Oriens Christianus II, στ. AB. Paris 1740.